

ADETA BİR HAZİNE

Sözlük... Neredeyse hepimizin evinde bulunan, küçükken çoğumuzun gazete kuponları ile aldığı, ortaokullarda Türkçe ödevi yaparken elimizden hiç düşmeyen o kitap. Türk Dil Kurumu, bu kelimeyi “Bir dilin bütün zamanlarda veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, kelime gruplarını, deyim ve atasözlerini genellikle alfabe sırasına göre gösterip tanımlarını yapan eser; kamus, lügat.” şeklinde tanımlamaktadır. Çok şanslıyız ki, çok eski yüzyıllardan beri gelişmiş bir edebiyata sahip milletimizin aynı zamanda çok başarılı bir sözlük geçmişi de vardır. Ödevlerimizi yaparken kullandığımız TDK Güncel Türkçe Sözlük bu zenginliğin en son mirasıdır ve zaten hepimizin başucu kitaplarından biridir.

Okuma yazmayı yeni öğrendiğim zamanlarda en çok dikkatimi çeken kitaplardandı sözlükler. Herhalde ödevlerimi yaparken sıklıkla kullandığım bir kaynak olmalarındandı. Hatta sözlüğü yazan kişi, bu kadar kelimenin anlamını ezbere nasıl biliyor diye bile şaşırırdım. Sonra internetin yaygınlaşmasıyla beraber ansiklopedi ve sözlüklerin devirleri biz gençler için kapandı. Artık ulaşmak istediğimiz kelimenin anlamına birkaç tuşla erişebiliyorduk. Binlerce kelimenin anlamını içeren sözlükler kütüphanelerimizin, çalışma masalarımızın raflarında unutulup gitmişlerdi. Kitap şeklindeki sözlüklerin yerini, akıllı telefonlarımıza ve bilgisayarlarımıza indirdiğimiz elektronik sözlükler almaya başladı. Yine de sözlük türünün günümüzde elektronik ortamda bile bu kadar gelişmesinin sebebi için, eski yüzyıllarda yazılmış başarılı sözlüklerimizdir demek sanırım yanlış olmaz.

Sözlük deyince açıkçası benim aklıma ilk gelen eser, Divanü Lügat’it Türk’tür. Öneminden, yazılma süreci ve şekline hatta edebiyatımıza kattıklarına kadar her şeyiyle beni çok etkileyen bir eserdir. Dünyada sözlük türünün henüz doğru dürüst bir örneği bile yokken Türk edebiyatında bu kadar üst düzey bir sözlüğün yazılması bana göre Türk dilinin ne kadar geliştiğinin, edebiyatımızın da diğer uluslara göre ne kadar ileride olduğunun en önemli göstergesidir.

Peki, Divanü Lügat’it Türk neden bu kadar orijinal ve başarılı bir eserdir? Türk dilinin ilk sözlüğü olarak kabul edilen bu sözlük, Karahanlı Devleti zamanında 1072-1074 yıllarında Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınmıştır. Kaşgarlı Mahmut, bu eseri Araplara Türkçe öğretmek için ve Türkçenin de Arapça kadar zengin bir olduğunu göstermek amacıyla yazmıştır. Arapçanın İslamiyet ile beraber bu kadar yayıldığı, kültürleri etkilediği ve özellikle bilim dili hâline geldiği bir dönemde böyle bir sözlük kaleme almak bence cesaret işidir. Yazılış amacı kadar, eserin yazılma şekli ve süreci de beni oldukça şaşırtmıştır diyebilirim.

Araştırmalara göre Kaşgarlı Mahmut; bu eseri uzun yıllar boyunca tek tek Türk boylarını (Oğuz, Uygur, Türkmen vs.) ve onların oymaklarını gezerek, halkın içerisinde kelime ve şiir örnekleri derleyerek oluşturmuştur. Teknolojinin, iletişim ve ulaşımın hiç yaygın olmadığı bir dönemde bunu başarabilmek kulağa mucize gibi gelmektedir. Üstelik bu şekilde 8000 kelime başı oluşturarak günümüzde çoğu sözlükte bile olmayan bir sözcük sayısına ulaşmıştır.

Divanü Lügat'it Türk'e sadece bir sözlük demek elbette yanlış olur. Eser, aynı zamanda Türkçenin ilk dil bilgisi kitabıdır. Eserde, yer yer kelimelerin etimolojileri, ek ve kökleri hakkında bilgiler de yer almaktadır.. Bununla da kalmayarak sözlük aynı zamanda bir antoloji örneği de teşkil etmektedir. Eğer Kaşgarlı Mahmut, İslamiyet Öncesi Sözlü Edebiyat ürünleri olan koşuk, sagu, sav örneklerini bu esere almasaydı büyük ihtimal bu şiirler günümüze kadar ulaşmadan tarihin derin sayfalarına gömülecekti. Bunun da Türk edebiyatı için ne kadar büyük bir kayıp olacağı ortadadır. Eserin özellikle tarihçi ve sosyologlar için bir kaynak ve rehber olduğunu da unutmamak gerekir. Çünkü eserin içerisinde Türk boylarının yaşam tarzları, aile yapıları, gelenek ve göreneklere, eğitim anlayışları ve devlet yönetimleri hakkında çok derin ansiklopedik bilgiler de yer almaktadır. Hatta bazı araştırmacılar, eserin sonunda yer alan Türk dünyası ve Asya haritasında ilk defa Japonya'nın gösterildiğini bile belirtmişlerdir. Diyorum ya; eser bir sözlükten çok daha fazlası, adeta bir hazine.

Dilimiz, milletimizin en büyük zenginliklerindedir. Konuştuğumuz dil, Türkçemiz, bizim gerçek kimliğimizdir. Dili, eserlerinde büyük bir ustalıkla kullanan Yahya Kemal BEYATLI “Türkçe, ağızda annemin ak sütü gibi.” diyerek güzel dilimize ne kadar kutsal bir gözle bakmamız gerektiğini belirtmiştir. Hiç şüphesiz Mustafa Kemal ATATÜRK de bir milletin muasır medeniyetler seviyesine çıkması için Türkçenin korunması, gelişmesi gerektiğinin farkındaydı. Türkçeyi tam bir bilim ve sanat dili hâline getirmek istemişti. Millet Mektepleri, Türk Dil Kurumu gibi kuruluşların açılması da bu amaca en güzel hizmetlerden birkaçıdır.

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün “Türk dili, dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sevip yükseltmek için çalışır.” sözünü rehber alarak dilimizin zenginliklerini hatırlamak, korumak ve yüceltmek hepimizin kutsal bir görevidir. Kaşgarlı Mahmut'un ve daha nicelerinin emaneti olan bu sözlüklere, güzel Türkçemize sahip çıkmalıyız. Gelin, sözlükleri raflarda unutulmuş bir tür olmaktan kurtaralım.

11/E MELİSA TOKMAK